Rädda Barnen

1 år med pandemi – konsekvenser för barn och framtida risker

En sammanställning och analys av vad Rädda Barnen uppmärksammat i vårt arbete med stöd till barn och unga med anledning av Covid-19-pandemin

Inledning

Rädda Barnen har verksamheter där vi når tusentals barn och unga runt om i Sverige. Vi möter barnen genom både ideellt aktiva och anställda tjänstepersoner. Det är viktigt för oss som möter barn, unga och deras familjer att lyfta det vi ser – de utmaningar vi står inför och den utsatthet som finns bland våra målgrupper. Just nu är det extra relevant, med anledning av den situation som vi befinner oss i idag på grund av Covid-19. Utifrån de barn och unga vi möter i våra verksamheter ser vi stora risker och konsekvenser för dem själva och deras familjer. Vi har nedan gjort en kartläggning utifrån de konsekvenser vi ser kring situationen med Covid-19 och de risker som blir påtagliga på så väl kort som lång sikt för de barn och unga som deltar i våra verksamheter.

Sammantaget finns här inte utrymme att räkna upp de hundratals aktiviteter vi har där vi möter barn, unga och deras familjer, men det som är gemensamt för samtliga insatser är att vi alltid har som målsättning att möta och ge stöd till de mest utsatta barnen och unga i Sverige. Det gör vi idag och det kommer vi att fortsätta med.

Vi möter högstadie- och gymnasieelever i socioekonomiskt utsatta områden där vi pratar om rättigheter, delaktighet och drömmar; asylsökande familjer på Migrationsverkets anläggningsboenden, där vi skapar trygga platser för barn och ger stöd till föräldrar. Vi ger psykosocialt stöd under asylprocessen, lyfter och påtalar barns rättigheter och ge föräldrastöd i de tuffa påfrestningar som en asylprocess innebär. Vi jobbar även med att stötta självorganisering och mobilisera asylsökande för att de ska få definiera sin situation och sina utmaningar samt lösningarna för dessa. Vi ger behandling till traumatiserade barn och unga som faller mellan stolarna och som inte har fått tillgång till adekvat stöd och behandling och lotsar och länkar barn rätt som far illa och inte får sina rättigheter tillgodosedda. Vi uppmärksammar barn som utsätts för våld och övergrepp, diskuterar fysisk integritet i skolor och stöttar barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Från norr till söder möter vi varje dag barn, unga och deras familjer och får därigenom ovärderlig kunskap om barns levnadsvillkor i Sverige idag och hur deras rättigheter tillgodoses.

När pandemin bröt ut, behövde vi anpassa och ställa om våra verksamheter för att kunna fortsätta vårt arbete. Vi arbetade intensivt med detta, och kunde snabbt ställa om för att kunna fortsätta ha trygga verksamheter och stödinsatser för barn och unga utifrån den rådande situationen i samhället.

Konsekvenser av Covid-19 för barn utifrån ett barnrättsperspektiv

Det vi kan se när vi granskar konsekvenserna för barn i pandemins spår är att det är de barn som redan befinner sig i utsatta situationer som drabbas hårdast. Det är för dessa barn stängda skolor och inställda fritidsaktiviteter får störst konsekvens, både på kort och lång sikt. Det är här vi kan se hur oro för föräldrars arbetslöshet eller släktingars sjukdom tär på barnen extra, hur svårigheterna att få hjälp på annat sätt än digitalt slår hårdast och hur den fysiska hälsan fallerar. Att pandemin drabbar personer olika beroende på socioekonomisk status har fler än vi visat, och vi är oroliga för vad denna ojämlikhet i konsekvenser leder till i framtiden. Vi ser en stor risk att de ungdomar som går i gymnasiet idag kommer att få stora problem i framtiden med att komma in på högskoleutbildningar och få arbete. Detta gäller alla barn, men de som kommer från knappa förhållanden med föräldrar som inte kan vara ett stöd i skolarbetet kommer ha det ännu tuffare att nå sina drömmar. Här vill vi särskilt belysa situationen för nyanlända och asylsökande barn och ungdomar, såväl ensamkommande som barn i familj. De hade redan innan svårare att klara skolan och distansundervisningen har inte underlättat detta.

Vi är oroliga för vad försämrad hälsa kommer göra med dessa barn – barn som förlorat sina fritidsaktiviteter under pandemin kommer ha svårt att komma igång med dessa när pandemin väl är över. Och har du då inte föräldrar som stöttar och pushar dig blir det än svårare. Redan innan pandemin fanns det stora skillnader i hälsotillstånd beroende på socioekonomisk bakgrund, pandemin riskerar att förvärra detta än mer.

Vi är också oroliga för att barn som lever med hedersrelaterat våld och förtryck får det än svårare, även när pandemin är över. Ungdomar vi möter berättar om rädsla för att fler gifts bort eller lovas bort till framtida äktenskap under pandemin, vilket leder att förtrycket fortsätter även efter att barnet fyllt 18 år.

Rädda Barnen rekommenderar

Genomför barnkonsekvensanalyser före och efter åtgärder med koppling till pandemin

Pandemin har konsekvenser för barn på olika sätt, som denna rapport har visat. Nästan alla åtgärder som har vidtagits för att hindra smittspridning och bekämpa viruset har påverkat barn direkt eller indirekt. Detsamma gäller de åtgärdspaket som antagits för att mildra konsekvenserna av dessa. Trots det har vi sällan sätt att några barnkonsekvensanalyser, med utgångspunkt från barnkonventionen, har genomförts inför åtgärder som har vidtagits, inklusive åtgärdspaketen.

Rädda Barnen kräver att regering, riksdag, kommuner, regioner och myndigheter framöver genomför dokumenterade barnrättsliga analyser och konsekvensbedömningar med utgångspunkt från barnkonventionen i alla åtgärder som kan relateras till Covid-19.

Vid uppföljning av hur verksamheten i kommuner, regioner och myndigheter har bedrivits under 2020, bör särskilt fokus läggas på hur barn i utsatta situationer har påverkats av pandemin och dess åtgärder, med fokus på att identifiera kompensatoriska åtgärder som bör sättas in.

Säkerställ att finansiellt stöd till kommuner och regioner öronmärks för verksamhet för barn och unga. Under året med pandemin har regering och riksdag tillfört extra medel till kommuner och regioner för att hantera pandemin. Rädda Barnen rekommenderar att vissa av dessa medel öronmärks för att stärka socialtjänsten, skolan och BUP – delar av samhället för barn som länge har levt i finansiell kris och där vi ser en risk att kommuner och regioner fortsätter att dra åt svångremmen om inte extra medel tillförs från statens sida.

Fortsätt att kommunicera information direkt med barn och unga.

Under pandemin har regeringen och olika myndigheter tagit initiativ till att sprida information till barn och unga på olika sätt. Detta bör fortsätta och utvecklas. Ett initiativ regeringen har tagit som Rädda Barnen särskilt vill uppmärksamma med en önskan om att det fortsätter är pressträffar inom olika områden särskilt riktade till barn och unga. Att direkt rikta sig till barn och unga med denna metod som vanligtvis bara riktar sig till vuxna, kan leda till att barn och unga får större förtroende för samhället och dess aktörer, och mer intresserade av delta i ett demokratiskt samhälle

Covid-19 och barnkonventionens grundläggande principer

Allt Rädda Barnens arbete utgår från de rättigheter barn har enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Sverige är sedan över 30 år sedan bunden att följa denna konvention och sedan 1 januari 2020 gäller den som lag.

Att skydda och säkerställa barns rättigheter upphör inte i en pandemi. Tvärtom visar vår granskning att det är av än större vikt att använda ett barnrättsbaserat synsätt och säkerställa att alla åtgärder genomsyras av ett barnrättsperspektiv. Vi vet sedan andra kriser att barn är de som drabbas hårdast, inte minst barn som redan befinner sig i utsatta situationer. Covid-19-pandemin utgör inget undantag. Som vi kommer att beskriva nedan har barn i utsatta situationer drabbats särskilt hårt av pandemins konsekvenser och av de åtgärder som vidtagits för att stoppa smittspridningen. Då är det av större vikt än någonsin att göra sitt yttersta för att säkerställa att barns rättigheter tillgodoses.

Barnkonventionens fyra grundprinciper – rätten till likvärdighet och icke-diskriminering (artikel 2), barnets bästa (artikel 3), rätten till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) och rätten att komma till tals och få sin åsikt beaktad (artikel 12) – ska genomsyra alla åtgärder som rör barn. Detta gäller även i en pandemi. Rädda Barnens granskning visar att det finns stora brister i hur dessa principer efterlevs i arbetet med pandemin.

Rätten till likvärdighet och icke-diskriminering

Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro. (art 2)

Barnkonventionen gäller alla barn som befinner sig i Sverige, utan åtskillnad. Barn ska inte heller diskrimineras i åtnjutandet av sina rättigheter av någon orsak.

Som vi påpekat ovan drabbas de mest utsatta mest även i pandemin. De barn som redan innan hade det sämst, har fått det ännu sämre. De som hade det ok, har fått det sämre. Sjukdomen, men även åtgärderna för att bekämpa den, drabbar de som lever i socioekonomisk utsatthet allra mest. Det är dessa barn som kommer lida hårdast av distansundervisning, inställda fritidssysselsättningar och frånvaro av socialt stöd från myndigheterna.

Barn och unga utan papper

I detta sammanhang vill vi särskilt lyfta barn utan papper. Barnkonventionens rättigheter gäller alla barn i Sverige oavsett deras, eller deras föräldrars, migrationsstatus. Rädda Barnen har länge bedrivit verksamhet för barn, unga och barnfamiljer som lever i Sverige utan nödvändiga tillstånd. Vi ser en risk att antalet barn utan papper kommer att öka under pandemin, då det är svårare att genomföra utvisningar. Fler barn och unga kommer att leva i limbo om sin ställning i Sverige, och det medför stor press och oro hos dessa barn. Vi ser en ökad psykisk ohälsa bland dessa barn och unga och en svårare situation överlag.

Vi ser också en risk att dessa barn och unga kommer få en än sämre situation efter pandemin, då kommuners begränsade resurser kan leda till att grupper ställs mot varandra, och då är risken stor att papperslösa inte får det stöd de har fått tidigare. Med en generell ökad arbetslöshet i landet, finns det också fler som konkurrerar om de jobb som papperslösa tidigare har kunnat få. Detta kan få svåra konsekvenser för dessa barn, med en ökad fattigdom och utsatthet.

Att i första hand beakta vad som bedöms vara barnets bästa

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. (art 3)

Enligt barnkonventionen ska i alla åtgärder som rör barn i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Att ordentliga prövningar av barnets bästa genomförs (så kallade barnkonsekvensanalyser eller barnrättsliga analyser) inför alla åtgärder som rör barn är av yttersta vikt och något som regeringen särskilt underströk i propositionen till inkorporeringen av barnkonventionen.

Vid de åtgärder som har vidtagits för att bekämpa pandemin, har vi sällan kunnat utläsa hur en barnrättslig analys och prövning av barnets bästa har genomförts. Ibland har det kommit fram i muntliga framställningar att en sådan verkar ha gjorts, exempelvis vad gäller beslutet att inte stänga grundskolor. Men i många andra fall lyser prövningar av barnets bästa med sin frånvaro.

Att inte göra prövningar av barnets bästa och väga barnets bästa mot andra intressen inför olika åtgärder som vidtas, leder till att olika konsekvenser för barn av åtgärderna missas, dessa upptäcks först i efterhand. Om konsekvenserna av en åtgärd identifieras i förväg, kan kompensatoriska åtgärder vidtas för att försöka mildra konsekvenserna. Att göra detta i efterhand är ofta mindre effektivt och mer kostnadskrävande.

Barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling

Konventionsstaterna erkänner varje barns inneboende rätt till livet. Konventionsstaterna ska till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling. (art 6)

Varje barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling. För att barnet ska kunna utvecklas till sin fulla förmåga – både här och nu och i framtiden – behöver alla barnets rättigheter tillgodoses. Inte minst spelar hälsa, utbildning och fritid en viktig roll, men även skydd mot våld och övergrepp och socialt stöd har betydelse för barnets utveckling.

I pandemins spår ser vi stora risker med att barnets rätt till utveckling inte tillgodoses. Barnen vi möter tillgodogör sig inte en digital utbildning på samma sätt som en fysisk, deras psykiska hälsa försämras på grund av oro för sjukdomen, ekonomin och framtiden, deras fysiska hälsa försämras av att inte få tillgång till en aktiv fritid. Den mentala utvecklingen drabbas av isolering och inställda aktiviteter. Barn får inte det skydd och stöd från samhället som hen har behov av på grund av restriktionerna, och riskerar därför att utsättas för mer våld och förtryck och ekonomisk utsatthet.

Rätten att komma till tals och få sin åsikt beaktad

Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. (art 12)

Alla barn har rätt att komma till tals och få sin åsikt beaktad i frågor som berör dem. Hur skolor bedriver sin verksamhet, vad som kan göras för att underlätta för barnen i olika situationer, hur aktiviteter kan pågå trots restriktioner m.m. är i allra högsta grad frågor som berör barnet. För att kunna göra en prövning av barnets bästa är det också väsentligt att ta in barnets åsikter.

Många av de åtgärder som har vidtagits har genomförts utan att först samtala med och informera barn. Även om barn inte ska bestämma vad som ska göras, och att det i en pandemi kommer att krävas beslut som går tvärtemot vad barn vill och önskar, är det viktigt för förståelse och känsla av delaktighet att barn får information om vad som händer och får göra sin åsikt hörd. Många beslut har fattats utan att beakta barns åsikter på något sätt, inte ens när det gäller förslag kring hur konsekvenserna av beslut kan mildras.

Flera kommuner och regioner har upparbetat sätt att ha dialog med barn och unga i olika frågor. I pandemins spår har många av dessa pausats, vilket är beklagligt. Här borde olika lösningar ha identifierats för att kunna fortsätta detta, och inte minst lyssna in de barn som befinner sig i de mest utsatta situationerna.

Barnets rätt till fysisk och psykisk hälsa

Varje barn i Sverige har rätt till bästa uppnåeliga hälsa, detta gäller såväl den fysiska som psykiska hälsan. Barnet har också rätt till hälso- och sjukvård, rehabilitering och annat som behövs för att uppnå bästa möjliga hälsa. (artikel 24)

Psykisk ohälsa bland barn

Rädda Barnen har, precis som flera andra organisationer och myndigheter, fått rapporter om att den psykiska ohälsan hos barn ökat under pandemin. Detta är något som barnen vi möter i våra verksamheter också vittnar om. Den ökande psykiska ohälsan beror till stor del på oro på grund av Covid-19 – oro för att en själv eller närstående ska bli smittade, allvarligt sjuka eller även dö, oro för familjens ekonomi när föräldrar har blivit arbetslösa, oro för framtiden när det blir svårare att hänga med i skolan på grund av distansundervisning. Barn behöver också hantera föräldrars oro kring detta, och drabbas ibland genom att inte få gå till skolan eller fritidsaktiviteter av rädsla för att dra hem smitta.

Vi märker detta extra tydligt i vårt arbete med barn som bor trångt, och ibland tillsammans med personer i riskgrupper. En särskild utsatthet ser vi bland nyanlända och asylsökande barn, som ofta är trångbodda, har lite information och den information de fått är ofta från hemlandet och inte anpassad efter svenska förhållanden Många familjer vi möter brukar också skicka pengar till sina släktingar i länder de lämnat, och nu är det flera som inte kan göra det på grund av arbetslöshet. Detta är också en grund för oro och stress över hur dessa släktingar ska klara sig.

Slutligen berättar många barn om att isoleringen, bristen på fritidsaktiviteter, att inte få träffa kompisar och mer tid framför skärmar leder till större psykisk ohälsa.

”Jag längtar tillbaka till när jag var 11 år, då kunde man bara gå ut och leka med vem som helst på gården eller knacka på. Nu finns inga ute och jag har inga att hänga med. Känner mig så ensam”, berättar en ungdom.

Fysisk ohälsa bland barn

I våra verksamheter kan vi också märka att barns fysiska hälsa har försämrats under pandemin. I och med att många fritidssysselsättningar ställs in, är många hemma istället och blir stillasittande framför skärmen, vilket i sin tur leder till sämre fysik hälsa. Barn har berättat om sömnsvårigheter och annat som kan kopplas till detta.

Även om barn sällan blir allvarligt sjuka i Covid-19, drabbar pandemin barn på andra sätt när de blir sjuka. Föräldrar har berättat att de inte vågar ta barnen till sjukvården, p.g.a. rädsla för smitta eller för att de inte vill belasta sjukvården i onödan. Det är också svårt att få träffa läkare fysiskt om barnet är sjukt, och digitala lösningar har visat sig svåra att hantera för våra målgrupper och dess föräldrar. Att sjukvården ställt om och behövt ställa in viss vård för att hantera Covid-19 kan också ha påverkat barns fysiska hälsa negativt.

Många barn vi möter i socioekonomiskt utsatta områden bor i så kallade generationsboenden, d.v.s. de delar boende inte bara med sina föräldrar utan även med en eller flera mor-/farföräldrar. Här kan svårigheter till att isolera sig och följa rekommendationer leda till att smitta sprids på ett sätt som det inte gör i mindre trångbodda familjer.

Rädda Barnen har också fått information om att många barn har ökat i vikt under pandemin. Inte sällan handlar det om barn som redan innan var överviktiga. Vi kan även se detta hos små barn. Rädda Barnen erfar att det både beror på mindre rörelse, t.ex. på grund av inställda fritidsaktiviteter, men också på att barn hålls hemma från skola och förskola pga smittrisken.

Barn med traumarelaterade symptom

Rädda Barnen har sedan början på 1990-talet tagit emot och behandlat barn med olika former av trauman. Våra psykologer vittnar om att dessa barn har fått det än tuffare under pandemin. Kombinationen trauma och ekonomisk utsatthet innebär försämrade möjligheter till återhämtning. I detta är även trygga sammanhang och meningsfull fritid viktigt, något som har försvunnit för många under pandemin. Exempel på detta är skolan som blivit digital och att kostnadsfria lov- och fritidsaktiviteter har ställts in.

Hos flera av traumatiserade barn vi möter ser vi symptomförsämring som går att koppla till ökad generell oro hos föräldrar kopplat till Covid-19 samt ökad oro hos barn för föräldrarna, t ex gällande hälsa och ekonomi. Traumatisering hos barn innebär en ökad sårbarhet för den typ av påfrestningar som Covid-19 medför.

Distansundervisningen har för många av de traumatiserade barn vi möter inte varit av godo. Isolering och ensamhet bidrar för många till känslan av hopplöshet och av att sakna framtid. De som går i skolan har uttryckt att det är svårt med alla vikarier som anlitats som en följd av sjukskrivningar, och att viss personal, t.ex. skolhälsovård. i högre grad arbetat på distans.

Rädda Barnen rekommenderar

Det är av yttersta vikt att den satsning på barns psykiska ohälsa, tydliga vårdkedjor och tillgång till stöd, bedömning och rehabilitering som regering och SKR påbörjade redan innan pandemin fortsätter och att det säkerställs att alla barn som behöver får rätt till stöd och vård. Rädda Barnen har fått information om att många insatser har blivit uppskjutna, utredningar framförflyttade och väntetiderna ökat under pandemin. Det såg dock väldigt olika ut runt om i landet. Med tanke på det vi och många andra ser om den ökande psykiska ohälsan hos barn och unga, är det inte otänkbart att betydligt fler barn kommer ha behov av stöd utifrån psykisk ohälsa inom en snar framtid.

Barnets rätt till utbildning

Varje barn i Sverige har rätt till kostnadsfri och obligatorisk utbildning. Utbildningen ska bland annat syfta till att utveckla barnets fulla möjligheter och förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv. (artikel 28 och 29)

”Jag vill att det ska gå bra för mig i skolan men det är så svårt att hålla koncentrationen mobilen, playstation och tv så går det sämre för mig i skolan. Jag sover också sämre pga. det.” Pojke i 9:a

Under året med pandemin har många barn fått gå över till distansundervisning – främst gymnasieelever, men under senhösten och vintern även högstadieelever. De barn vi träffar vittnar om stora svårigheter med distansundervisningen.

Dels handlar det om rent praktiska problem – vissa har inte tillgång till dator hemma, har inte tillräckligt bra internetuppkoppling för att klara systemen som används, vissa har inte tillgång till internet alls, och många berättar om att trångboddhet gör det omöjligt att ha en lugn studieplats för att delta i lektioner och utföra uppgifter. Inte sällan är det inte bara ett barn som är hemma, utan flera barn och även föräldrar.

Tillgång till en tillräckligt resurssatt utbildning vad gäller pedagoger, särskilt stöd och elevhälsa på en fysisk plats har under senare delen av hösten och nu begränsats för många barn i och med ökad distansundervisning och ökad sjukfrånvaro bland skolans personal. Elever med särskilda behov som drabbas av distansundervisning är i detta extra utsatta då det är mycket svårt att kompensera för det stora behov av intensivt stöd som kans ges på plats i skolan. Många har stort behov av rutinen av att komma upp och iväg till skolan. Det blir svårt att dra en gräns för när skolarbetet är slut och fritiden börjar.

Många barn vi möter är oroliga för sina betyg, för att de inte lär sig tillräckligt och därmed för sina framtidsutsikter. Redan innan pandemin fanns det studier som visade att barn och unga som kommit sent i barndomen till Sverige – med eller utan sin familj – hade det svårare att klara skolan och kunna studera vidare. Detta riskerar att förvärras än mer med pandemin och den digitaliserade undervisningen.

”Jag är orolig över att inte komma in på universitet eller det programmet jag vill för att jag pluggar hemifrån” Tjej, sista året på gymnasiet

Barn berättar också om hur missade måltider i skolan och minskade sociala kontakter och stimulans via ex skolbarnomsorgen (fritids) påverkar dem negativt.

Barn vittnar också om en ökad skoltrötthet på grund av distansundervisningen, vilket påverkar deras hälsa, som nämnts tidigare. Andra barn berättar om att det är svårt att koncentrera sig på skolan och vara närvarande när de sitter hemma och deltar via datorn. TV-spel och streamingtjänster distraherar och tar fokus från studierna.

"jag går typ aldrig ut utan sitter bara hemma framför datorn med lektioner och sen massa uppgifter"

"jag har vänt helt på dygnet pga distansundervisningen, missar att äta"

Som nämnts ovan har flera barn vi har mött har berättat att de har hållits hemma från skolan på grund av rädsla från föräldrar för smitta. Men det är ju också så att alla barn har blivit uppmanade att stanna hemma från skolan vid minsta förkylningssymptom och i 48 timmar efter att barnet har varit symptomfri. Detta har lett till att många barn generellt har fått hög frånvaro, något som påverkar såväl vad barnet lär sig som dess betyg.

En annan konsekvens är att hög frånvaro kan leda till indraget studiestöd från CSN. Detta har stor betydelse för de barn vi möter som lever i ekonomisk utsatthet, men alldeles särskilt de ungdomar vi möter som har uppehållstillstånd i Sverige utifrån gymnasielagen och som med för hög frånvaro riskerar att inte få förlängt uppehållstillstånd. Extra drabbade är även de ungdomar vi möter som går praktiska gymnasieutbildningar. Dessa är svåra att genomföra på distans och ungdomarna är oroliga för att deras utbildning inte kommer vara mycket värd när de är klara.

Rädda Barnen rekommenderar

Säkerställ att de som har behov av utbildning på plats i skolan också får det.

Regeringen har i sina rekommendationer om att stänga gymnasie- och högstadieskolor uttalat att undantag kan göras för de barn och ungdomar som har stort behov av utbildning på plats. Det kräver att varje skola gör en noggrann inventering av varje barns behov och gör sitt yttersta för att säkerställa detta. Grupper som kan behöva detta är barn med olika diagnoser, nyanlända barn, ensakommande barn, barn som lever i ekonomisk utsatthet och barn som lever med hedersrelaterat våld och förtryck.

Barnets rätt till skydd mot våld och övergrepp

Alla barn i Sverige har rätt till skydd mot alla former av övergrepp, våld och försummelse. Detta inkluderar såväl fysiskt som psykiskt våld, sexuella övergrepp och exploatering och alla former av utnyttjanden (Artikel 19, 33, 34, 35 och 36).

I vårt arbete har Rädda Barnen fått information från barn om att deras utsatthet för våld i hemmet har ökat under pandemin. Vi vet sedan tidigare forskning att arbetslöshet och ekonomisk utsatthet bland föräldrar är en riskfaktor för att barn ska utsättas för våld. Socialstyrelsen har visat att antalet orosanmälningar har ökat under 2020, något vi också har fått information om från våra kontakter inom socialtjänsten. Även om alla orosanmälningar handlar om våld är ökningen värd att uppmärksamma.

Barns möjligheter att få skydd och stöd när de utsätts för våld har begränsats på grund av pandemin. Barn träffar inte sina viktiga vuxna inom till exempel skola och fritidsaktiviteter på samma sätt som annars på grund av distansundervisning, inställda aktiviteter eller sjukdom bland dessa. Även närstående som kan ha varit skyddspersoner, till exempel mor- och farföräldrar, finns inte lika tillgängliga i barnets liv som innan. Barnets möjligheter att slå larm och få stöd har därför begränsats hård.

Barn som lever med våld i hemmet

Tidigare forskning visar att ekonomisk utsatthet och stress och oro hos föräldrarna är riskfaktorer för att barn ska utsättas för våld i hemmet – antingen direkt eller genom att bevittna våld mellan närstående. Rädda Barnen har fått information om att våld i hemmet har ökat under pandemin, där isoleringen också har lett till att det har blivit svårare för till exempel våldsutsatta kvinnor att söka hjälp, då de inte har varit ensamma i samma utsträckning som förut. Om kvinnorna inte kan fly från en våldsutövande man, innebär det att barnen får leva längre med våld i sin vardag.

För många kvinnor har också arbetslöshet lett till att det blivit svårare att lämna en våldsutövande man, då hon inte haft de ekonomiska resurserna att ensam klara sig själv och sina barn. Resultatet blir att kvinnan och barnen blir kvar hos den våldsutövande mannen.

Rädda Barnen har under de senaste åren bedrivit verksamhet på skyddade boenden. Det har främst handlat om att säkerställa en meningsfull fritid för barnen på boendena, som ett sätt att kunna tänka på något annat. Många av dessa aktiviteter har nu fått ställas in, eller göras om till digitala, vilket har lett till att barnen blivit än mer isolerade på boendena, med följden av en ökad psykisk ohälsa.

Under hösten fick Rädda Barnen också information från flera boenden vi var i kontakt med att det kom allt färre barn till boendena. Exakt vad detta beror på vet vi inte, men det sågs som en direkt konsekvens av pandemin. Att våldet i hemmet minskat och därmed behovet av skyddade boenden inte skulle vara lika stort är det ingen som tror är orsaken. En orsak kan vara att kvinnor som utsätts för våld i hemmet har haft svårare att söka hjälp på grund av att partnern varit mer hemma, samt att en försämrad ekonomi för kvinnan, till exempel på grund av arbetslöshet, tvingar kvinnan att stanna hos sin partner. Under vintern har vi kunnat notera att beläggningen på de skyddade boendena ökat till mer normala nivåer.

Sexuella övergrepp på barn – off-och online

Många barn vi möter vittnar om att de spenderar mycket mer tid på internet och med olika datorspel än de gjorde innan pandemin. Vi vet sedan tidigare att förövare söker upp barn på nätet, genom de appar och spel som barnen använder sig av. Rädda Barnen samarbetar med polisen och ECPAT i dessa frågor, och från dessa aktörer har vi fått information om att grooming av barn har ökat under pandemin. Det vi också kan se är att sexuella övergrepp av barn online där barn är förövare har ökat.

Barn som lever med hedersrelaterat våld och förtryck

Rädda Barnen har sen över 10 år tillbaka arbetat för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck och stötta barn som utsätts för det. Vi har sedan börjat arbetat med så kallade ”skolveckor”, där vi är ute i skolor och informerar om vilka rättigheter barn har och vart barn kan vända sig om de blir utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Vi har även bedrivit verksamhet gentemot föräldrar, för att upplysa och informera om barns rättigheter. Sedan ett par år tillbaka driver vi också en stödchat, dit barn och ungdomar mellan 12 och 25 år kan vända sig för att skriva av sig om sina känslor och oro och också kan få direkt stöd.

Under pandemin har mycket av vårt direkta arbete för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck pausats – inga skolveckor har kunnat genomföras och inga möten med föräldrar har kunnat hållas. Istället har vi satsat på stödchatten och utökat våra öppettider där.

Barn som lever med hedersrelaterat våld och förtryck har fått det väldigt mycket svårare under pandemin. Barnen har blivit mer begränsade, hållits isolerade av rädsla för smitta och haft svårare att söka stöd och hjälp.

Skolan har ofta varit en fristad för dessa barn. Ofta har de stannat kvar i skolan för att göra läxor eller umgås med kompisar när skoldagen är slut, utan att behöva bli övervakade. När skolorna gått över till distansundervisning, har denna fristad försvunnit. Detsamma gäller för dem som har hållit på med en fritidsaktivitet. I detta försvinner också många trygga vuxna för barnet.

Barn som har försökt få stöd och hjälp, exempelvis från socialtjänsten, har blivit erbjuden digitala möten, vilka har varit omöjliga att genomföra på en trygg och ostörd plats i hemmet, där barnet ständigt är övervakat. Om barnet begärt ett fysiskt möte, har väntetiden ofta varit lång, att barnet får vänta i fyra veckor för ett möte är inte ovanligt. Fyra veckor för ett barn i denna kontext kan vara förödande.

Rädda Barnen har också i sin verksamhet fått information om att oron kring Covid-19 har föranlett många familjer att tänka på framtiden och barnen har blivit bortlovade till äktenskap den dag de fyller 18. Vi märker en ökning av förlovningar av barn, förlovningar som inte går att bryta. Vi får också information om ökat antal ungdomar som blivit bortgifta.

När skolan är stängd, fritidsaktiviteter inställda och ungdomarna även har förlorat det extrajobb de haft, har också ungdomarnas fönster för att upprätthålla en icke godkänd relation.

”Det jobbigaste med viruset är att jag inte kan få träffa vänner i skolan, och en annan sak är att träffa min pojkvän. Förut brukade jag låtsas att jag skulle göra skolgrejer, men jag träffade då min pojkvän. Nu finns det ingen chans för oss att ses. Det skulle aldrig hända att jag berätta om honom för min familj. Jag kommer då trampa på familjens heder och då kommer hela släkten vara ute efter mig.” – från samtal i chatten

”Det skulle bli en hel bok om jag skrev allt jag inte får göra. Jag får inte ha sex, får inte vara hemma hos killar, inte gå ut på fest, vara sent ute – inte ens om jag ska på promenad. Det är egentligen ingen skillnad nu än innan corona – ja, en grej är väl att jag alltid är hemma nu och övervakas vad jag gör. Jag längtar till skolan, jag hoppas det här snart är över.” – från samtal i chatten

Rädda Barnen rekommenderar

Skolor bör säkerställa att elevhälsan finns tillgänglig för alla elever, inklusive för de elever som har distansundervisning. Så långt det är möjligt bör elevhälsan finnas tillgänglig på plats i skolan, så att barnet kan uppsöka detta stöd utan att oroa sig för att föräldrar eller andra får vetskap om det. Skolpersonal bär regelbundet fråga varje elev om hur hen har det hemma och även vara uppmärksam på längre sjukfrånvaro.

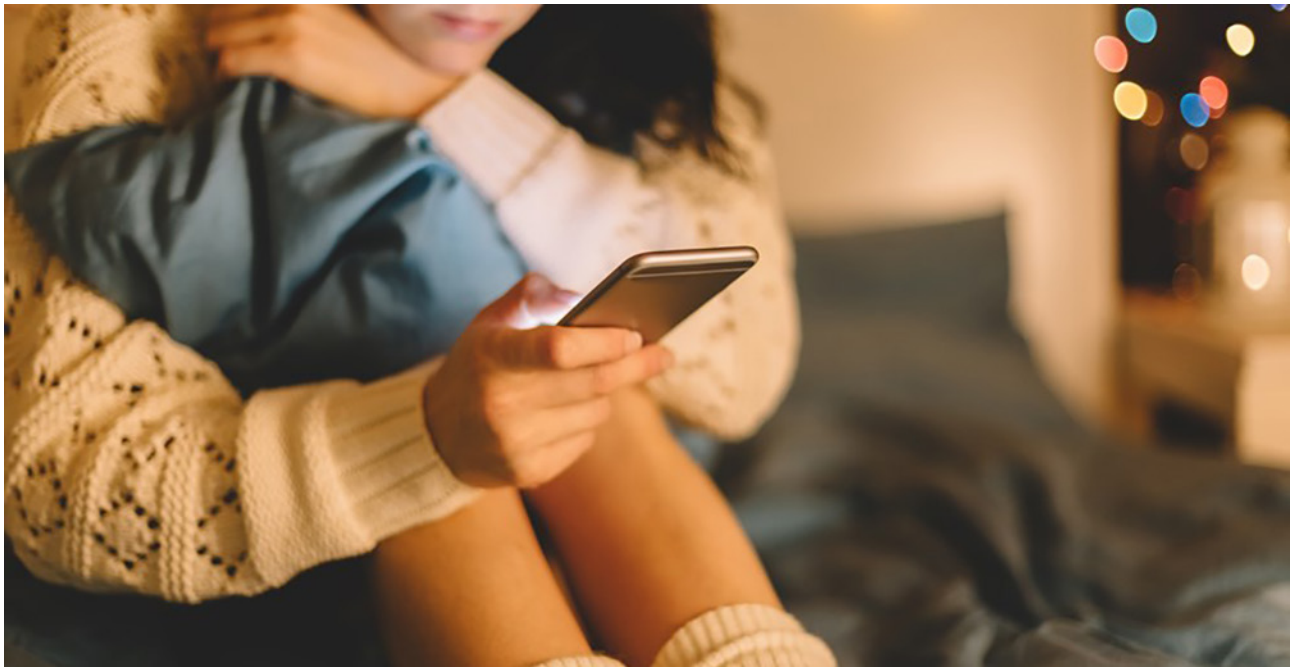

Barnets rätt till skälig levnadsstandard

Barn har rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Staterna ska stötta föräldrarna vid behov om dessa inte kan tillse detta. Barn har också rätt till social trygghet, inklusive socialförsäkringar (artikel 27 och 26).

Rädda Barnen har länge arbetat med barn som lever i ekonomisk utsatthet. Både genom verksamheter i bostadsområden där många lever i socioekonomisk utsatthet och genom arbete som riktar sig mer generellt till barn och familjer som lever i en socioekonomiskt utsatt situation. Under pandemin har det blivit tydligt för oss att denna grupp drabbas än hårdare av pandemins konsekvenser än andra grupper.

Många som haft tillfälliga anställningar eller anställningar i serviceyrken, vilket är vanligt i denna grupp, har blivit av med sina jobb och därmed fått en än mer ansträngd situation. Även de striktare restriktionerna om att barn ska vara hemma från skola och förskola vid minsta förkylningssymptom har lett till mer ansträngd ekonomi, då föräldrar inte kunnat arbeta på grund av vård av sjukt barn (VAB).

I vår enkät till barn svarar 12 % att en eller båda föräldrarna blivit arbetslösa på grund av pandemin. 47 % uppger att detta gör de mycket eller ganska oroliga.

”Göra så att mamma och pappa får pengar, fast dom inte får jobba kvar. Går inte vänta flera månader på att få pengar.”

Ett barns råd till politiker i vår enkät

Mat

Den ökade kostnaden för lunch till barn som varit hemma från skolan har ibland varit omöjlig för familjen. I vår enkät svarade vart tionde barn att de saknar lunch och/eller mellis som de fick i skolan. Vissa skolor har erbjudit elever att komma till skolor och hämta lunchpaket, men så har inte skett i hela landet. Rädda Barnen arrangerade därför under en period utdelning av såväl matpaket som värdecheckar till barn och barnfamiljer i socioekonomiskt utsatta områden.

Bostad

Ett tryggt och säkert boende är en viktig del för att säkerställa skälig levnadsstandard för barn. Under året vet vi att flera barnfamiljer som är i asylprocessen eller fått beslut i den har fått besked om att flytta med väldigt kort varsel. Detta beroende på att Migrationsverket lägger ner fler och fler asylboenden på grund av minskat antal asylsökande. Barnen tvingas då flytta, ofta till en ny ort, och börja om från början. Att tvingas flytta från skola, vänner och fritidsaktiviteter är ofta svårt för barn, oavsett situation, men blir än tuffare under en pandemi då skolan kanske bedrivs på distans, fritidssysselsättningar är inställda och det inte går att ha de sociala kontakter en är van vid. Att myndigheter ofta genomför möten och samtal digitalt försvårar också denna process.

Till skillnad mot många andra länder i EU har Sverige fortsatt att genomföra både formella och informella vräkningar under pandemin. Nyanlända barnfamiljer som varit kommunplacerade och vilkas korttidskontrakt avslutats har tvingats flytta till andra, ofta mycket osäkra boenden, ibland i andra kommuner. En del familjer har blivit akut hemlösa som en konsekvens och har därmed behövt vända sig till socialtjänsten. Vi ser med stor oro på hur allt fler kommuner endast ger korttidshjälp i form av nödbistånd en vecka i taget. Under tiden måste familjer själva försöka lösa sin boendesituation. Vi har inte sett några tecken på ändrade rutiner i dessa ärenden eller att hänsyn tas till risken för smittspridning i delade boenden.

Arbete

Många barn vi möter har en eller flera föräldrar som blivit arbetslösa. Detta leder till ekonomisk stress hos föräldrarna, som barnen känner av. Men även utan detta är barnen medvetna om familjens ekonomi och oroar sig för vad det innebär när föräldrarna inte längre har ett jobb. Det händer att barn också bidrar till familjens ekonomi genom extra- och/eller sommarjobb, vilket har varit svårt att få under pandemin.

Rädda Barnen rekommenderar

Återinför höjningen av bostadsbidrag för barnfamiljer

För vissa familjer har detta inneburit svårigheter att betala för sitt boende. Regeringen införde i början av pandemin ett extra bostadsbidrag under en begränsad tid, något som sedan försvann när andra extra bidrag fortsatte. Rädda Barnen kräver att detta extra bidrag återinförs.

Tillförsäkra alla barn lunchmåltid Alla skolor som bedriver distansundervisning bör också möjliggöra för eleverna att hämta lunchpaket, eller på annat sätt tillförsäkra barn en lunchmåltid

Vissa kommunala hyresbolag införde under våren hyresfria månader i områden där de visste att arbetslösheten hade ökat. Rädda Barnen rekommenderar fler hyresbolag – såväl kommunala som privata – att göra likadant alternativ hitta alternativ för enskilda att ansöka om hyresfria månader då de kan påvisa sämre ekonomi på grund av pandemin.

Inför moratorium vad gäller vräkningar av barnfamiljer och indrivning av skulder

I de flesta EU-länder har det införts ett moratorium mot vräkningar av barnfamiljer under pandemin samt vad gäller indrivning av skulder. Sverige har inte gjort detta.

Som vi har visat i vår analys så har fler familjer fått en mer ansträngd ekonomi. Detta leder ibland till att föräldrar drar på sig mer skulder, ofta med hög ränta, och ibland inte kan betala sina boendekostnader. Att tvingas lämna sitt hem mitt under pågående pandemi är inte acceptabelt. Rädda Barnen kräver därför ett moratorium när det gäller vräkningar av barnfamiljer och indrivning av skulder hos barnfamiljer under tiden pandemin pågår

Barnets rätt till skydd och stöd från samhället

När föräldrar inte kan ta sitt huvudansvar för barnet, har barnet rätt till olika former av skydd och stöd från samhällets sida (artikel 9. 10, 20, 25. 26, 27, 39)

Barn som lever i utsatta situationer behöver skydd och stöd från samhället på olika sätt. Det kan handla om elevhälsan i skolan när en mår dåligt och behöver prata med någon, socialtjänsten för att få stöd när familjen inte fungerar, hälso- och sjukvården när en är sjuk, BUP när en mår väldigt dåligt psykiskt, Migrationsverket för att få sin ansökan om uppehållstillstånd hanterad eller polisen när en har utsatts för brott.

Många av de barn vi möter har kontakt med olika samhällsorgan på grund av sin utsatthet. Många barn vittnar om svårigheter att få stöd och hjälp under pandemin på grund av rådande restriktioner. Möten ställs in med kort varsel på grund av sjukdom. Sjukvårdsinsatser skjuts upp på grund av omställning. Elevhälsan är inte tillgänglig när skolan sker på distans. Väntetider för att få hjälp från BUP ökar.

För dessa barn har också distansundervisningen lett till större svårigheter att få stöd och hjälp, då lärare och elevhälsa, dit barnet kanske skulle ha vänt sig för stöd i första hand, inte finns tillgängliga på samma sätt.

Barn i migration

För barn som är nyanlända, asylsökande eller som lever kvar i Sverige efter avslag på asylansökan har Rädda Barnens olika verksamheter varit väldigt viktiga. Dessa har fungerat som en social knutpunkt, som ett sätt att komma in i det svenska samhället, knyta kontakter och få information om vad som gäller. Det har också bidragit till att barnen får en meningsfull fritid och stöttat föräldrar i deras föräldraskap.

På grund av pandemin har många av dessa aktiviteter ställts in och vi kan se att det har en väldigt negativ inverkan på barn och ungdomar. De mår sämre, både fysiskt och psykiskt, och blir än mer isolerade, i synnerhet de som bor på anläggningsboenden långt från tätorter eller större samhällen.

Ett annat problem är att kontakten med myndigheterna har blivit nästan obefintlig, i synnerhet de som bor på avlägsna anläggningsboenden. I de kontakter vi har haft har vi mött familjer som saknar grundläggande levnadsstandard – vi har exempel på boenden där det har saknats värme och de boende har inte vetat vem dem ska kontakta. När Rädda Barnen var närvarande på dessa boenden kunde vi stötta i dessa frågor, identifiera andra basala behov barnen hade (exempelvis vinterkläder), hjälpa till med information om rätten till skolgång och ge viss juridisk rådgivning. Detta har vi inte kunnat göra till så stor del under pandemin och det påverkar att basala behov inte har blivit tillgodosedda.

Migrationsverket har en plan för en omfattande boendeavveckling på grund av färre asylsökande. Denna har börjat genomföras, trots pandemin. Detta påverkar många barn, som kommer tvingas bryta upp från sin trygga plats, byta skola, vänner och aktiviteter och flytta till en annan plats i Sverige, ofta långt från där de har bott hittills. Pandemin försvårar dessa flyttar och ökar oron, då barn och deras föräldrar inte vet vad som finns tillgängligt på den nya orten, tillgång till fritidsaktiviteter och olika mötesplatser för att träffa nya vänner och bilda ett socialt nätverk. Distansundervisning för barn som är i den åldern försvårar dessa processer än mer.

Rädda Barnen har som sagt bedrivit verksamhet på vissa anläggningsboenden i Sverige. När familjer flyttar är det inte säkert att de kommer till ett boende där Rädda Barnen har verksamhet och det stöd Rädda Barnen tidigare har kunnat erbjuda upphör då.

Digitaliserade möten leder till svårigheter för barnfamiljer barn och unga

Just digitaliseringen av samhällsstödet har lyfts av många vi möter som ett stort problem.

De flesta myndigheter har gått över till att ha digitaliserade kontakter med sina målgrupper. Detta försvårar goda kontakter i synnerhet för asylsökande, nyanlända och barn utan papper, men även för barn och barnfamiljer generellt. Rädda Barnen har identifierat en rad problem:

- Vissa har inte nödvändig teknisk utrustning för att kunna ha digitala möten, inklusive tillräcklig internetuppkoppling.
- Att enbart ha telefonkontakt med Migrationsverket i svåra situationer som exempelvis ett återvändande är inte lämpligt när det gäller barn. Detta är en situation som i vanliga fall föranleder stor stress för barnet och familjen, och detta kommunikationssätt förvärrar det.
- Vår upplevelse är att socialtjänsten inte träffar de flesta av sina brukare, utan gör bedömningar som utgår från telefonsamtal. Vi kan inte med säkerhet veta att bedömningarna inte blivit lika bra som annars, men vi ser en risk med att det blir svårare att bygga upp en förtroendefull relation och få fram allt det ett barn behöver stöd och hjälp med utifrån telefon eller online-möten. Detta gäller i synnerhet barn med komplex problematik.
- I våra verksamheter märker vi att det blivit svårare för barn och unga att söka stöd och hjälp på grund av omställningen till digitala träffar. Detta gäller bland annat vårdkontakter, när ett barn eller ungdom blivit hänvisad till en plats som sedan är stängt på grund av pandemin. Vi märker det också hos de barn som skulle vilja ta med en vän eller annan de litar på vid myndighetskontakter, men inte får det. Det finns en stor risk att konsekvensen blir att barn inte får stöd i tid.
- Alla har inte möjlighet att ha digitala möten på en lugn och avskild plats i hemmet. Detta har visat sig som en särskild svårighet för barn som lever i hedersrelaterat våld och förtryck – för dessa är det nästan omöjligt att få vara i fred och kunna ha ett digitalt möte med exempelvis socialtjänsten utan att föräldrar eller andra i familjen får kännedom om det.
- Många ungdomar har kontaktpersoner som tillhör riskgrupp så även dessa möten har upphört till följd av Covid -19.

Rädda Barnen rekommenderar

Myndigheter bör göra en gedigen konsekvensanalys vid att ställa om vissa verksamheter från fysiskt till digitalt. Det är viktigt att behålla de fysiska mötena som går inte att ersätta med telefonsamtal eller online möten även om det finns en tolk. En biståndshandläggare eller en handläggare på arbetsförmedlingen kan vara en samhällsviktig funktion. Att inte förstå information kan få stora och svåra konsekvenser för barnfamiljer och unga vuxna.

Undvik att tvinga barn och barnfamiljer att flytta, och byta kommun, under pågående pandemi, inklusive barn i asylprocess. En påtvingad flytt påverkar barn negativt på flera områden i livet.

Barnets rätt till meningsfull fritid

Varje barn har rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet (artikel 31)

För vissa barn är fritidssysselsättningar av större vikt än för andra. Flera barn har uttryckt att fritiden är livet, det är då stress och press släpper, där de kan vara sig själva, där de trygga vuxna finns. Utan en meningsfull fritid mår barnen väldigt dåligt, tappar lusten till allt, kroppen säger ifrån, allt handlar om skola och läxor och de upplever ökad stress och ohälsa.

Under pandemin har många fritidssysselsättningar ställts in eller gjorts om till att bli digitala. Barn har inte heller kunnat träffa vänner som vanligt, i synnerhet de som gått skola på distans. Barn vi möter har berättat om hur dåligt de mår utan sina fritidssysselsättningar, de saknar sammanhang och struktur och sätt att koppla bort vardagen. Våra kontakter med lärare har visat att det blir mer oro och frustration i klassrummen när barnen inte har fått utföra sina fritidssysselsättningar. För många barn och ungdomar har en aktiv fritid ersatts med stillasittande skärmtid hemma.

För barn i utsatta situationer är en aktiv fritid en av de viktigaste delarna för att klara av svåra händelser i livet, som att leva i en pandemi. Våra behandlare vittnar också om betydelsen av en aktiv fritid för att en traumatiserat barn ska kunna ta till vara sin behandling på bästa sätt.

Barn berättar också om frustration och oförstående för hur olika det har sett ut med vilka fritidssysselsättningar som kan bedrivas och på vilka sätt. I samma kommun ställdes pingisen i skolan in, men fotbollslaget kunde träna i skolans lokaler på helgerna samtidigt som kulturskolan bedrev dansverksamhet digitalt. Restriktionerna har också slagit hårdare mot dem som utövar inomhusaktiviteter jämfört med dem som genomför aktiviteterna utomhus.

Även kostnader för aktiviteter har slagit hårdast mot dem som lever i de mest utsatta situationerna. Då många föreningar tappat intäkter på grund av pandemin, har de börjat ta betalt för aktiviteter som förut varit gratis, till exempel skidspår, cykelparker och äventyrsparker. Flera barn har också tvingats sluta på aktiviteter då föräldrarna inte längre har råd med medlemsavgiften, på grund av ansträngd ekonomi.

Rädda Barnen rekommenderar

Öppna upp fritidsaktiviteter där det är möjligt på ett smittsäkert sätt

En aktiv och meningsfull fritid är en stor frisk- och skyddsfaktor för barn i utsatta situationer – såväl för att hålla sig fysiskt och som psykiskt frisk, men också för att kunna få stöd och hjälp vid tuffa situationer och för att upptäcka barn som far illa hemma

Säkerställ att barn kan ha en meningsfull fritid oavsett familjens ekonomi.

Många föreningar har svårt att klara sig ekonomiskt på grund av pandemins konsekvenser. Detta leder till att barn som tidigare har fått vara med utan kostnad inte längre kan vara det, och vissa föreningar börjar också ta ut avgifter för att använda tex skidspår, äventyrsparker och cykelparker, vilket ytterligare försvårar för dessa barn att få en aktiv fritid. Det behöver finnas kostnadsfria aktiviteter för alla barn.

Ungdomar och unga vuxna

Konsekvenser av stängda mötesplatser för unga

Vi vet inte vad stängda mötesplatser får för konsekvenser på lång sikt, men vi kan se vissa risker. Exempelvis har vi sett att flera ungdomar söker sig tillbaka till tidigare riskbeteenden. Det kan handla om att söka upp mer riskfyllda miljöer än öppna mötesplatser (som nu är stängda) och att en vänder sig till gamla vänner/vuxna som utnyttjar och begår olika former av övergrepp. Vi ser detta samtidigt som stödinsatser är begränsade – exempelvis stängde Anonyma Narkomaner ner sina lokaler och gick över till digitalt stöd, men det fungerade inte så bra. I Stockholm har Rädda Barnen haft sin mötesplats för de mest utsatta öppen, vilket har visat sig vara viktigt. Trots detta ser vi i Stockholm en ökad exploatering bland ensamkommande unga. Vi ser exploatering såväl på arbetsmarknaden som inom andra områden. Enligt ungdomsjouren så har de under pandemin sett en generell ökning av barn och unga som har sex mot ersättning.

Färre sommarjobb

För många ungdomar har sommarjobb varit en väg att få en tryggare ekonomisk situation, och även skaffa sig viktig erfarenhet för framtiden. Då många sommarjobb blev inställda över sommaren, drabbade även detta barnen i de mest utsatta situationerna.

Redan innan pandemin fanns det studier som visade att barn och unga som kommit sent i barndomen till Sverige – med eller utan sin familj – hade det svårare att klara skolan och kunna studera vidare. Detta riskerar att förvärras än mer med pandemin och den digitaliserade undervisningen.

Nya Gymnasielagen

Att skolan bedrivs på distans leder till att många oroar sig för sämre betyg och därmed sämre framtidsutsikter. Ungdomar som går praktiska gymnasieutbildningar oroar sig för möjligheterna att få arbete då de praktiska momenten i utbildningen, inklusive arbetsplatspraktik, inte har kunnat genomföras som planerat. En särskild oro märker vi bland de ungdomar vi möter som har tillfälligt uppehållstillstånd utifrån den så kallade gymnasielagen, där arbete är ett krav för möjligheterna att få stanna i Sverige.

Rädda Barnen rekommenderar

Rädda Barnen står bakom regeringens förslag på lättnader för denna grupp som skulle innebära förlängd tid att hitta jobb efter avklarade studier samt något utvidgade anställningsformer som kan leda till förlängt uppehållstillstånd

Rädda Barnen har under många år följt den grupp ungdomar som nu har tillfälliga uppehållstillstånd utifrån den så kallade nya gymnasielagen. För denna grupp har pandemin lett till allvarliga konsekvenser – många har svårt att klara av sina studier när de sker på distans och för de som har klarat dessa, har det blivit ännu svårare än tidigare att hitta en anställning inom den tidsgräns på sex månader som finns i lagen. För dessa ungdomar riskerar den slutliga konsekvensen bli att de inte får sina uppehållstillstånd förlängda och tvingas lämna Sverige.

Barnrättsliga konsekvenser på lång sikt

Utifrån vår erfarenhet av att arbeta med barns rättigheter i kriser och katastrofer, vill Rädda Barnen även lyfta vissa potentiella långsiktiga konsekvenser för barns rättigheter på grund av pandemin och de åtgärder som vidtagits för att stoppa den.

Som vi återkommande understryker är det barn redan utsatta situationer som har drabbats hårdast av pandemin. Det är också för denna grupp barn som vi ser störst risk för långvariga konsekvenser av de åtgärder som har vidtagits, konsekvenser som det finns en risk att de kommer förfölja barnet upp i vuxenlivet.

Enligt artikel 4 i barnkonventionen ska staterna till fullo använda sina tillgängliga resurser för att säkerställa de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna i konventionen. FN:s barnrättskommitté har uppmanat Sverige att göra bedömningar av barnets bästa och barnkonsekvensanalyser innan beslut tas om budgetnedskärningar inom barnrättsområdet. Det här behöver regering, riksdag, regioner och kommuner påminnas om när vi ska återhämta oss efter pandemin. Vi vet sedan tidigare finanskriser, såväl på 90-talet som på 00-talet, att det ofta är barnen drabbas hårdast när kommuner tvingas till besparingar. Kommuner och regioner vittnar om sämre ekonomi då skatteintäkterna beräknas minska på grund av ökad arbetslöshet i pandemins spår. Rädda Barnen är oroliga för att behovet av nedskärningar återigen kommer drabba stödinsatser för barn och unga, i synnerhet för de grupperna som är i mest behov av det och där stödinsatserna kanske kostar mest.

Socialtjänst med ännu mer otillräckliga resurser

Redan före pandemin hade vi en socialtjänst som gick på knäna och var i starkt behov mer resurser, såväl ekonomiska som personella. Under pandemin vittnar många barn och barnfamiljer om att det har blivit än svårare med kontakter med socialtjänsten, fler behöver ekonomiskt bistånd, men har svårare att söka det, och barn som behöver skydd och stöd har svårt att få det då de är hemma med sina förövare. Det är dags för en ordentlig satsning på socialtjänsten, såväl ekonomiskt som genom förnyad lagstiftning. Rädda Barnen är oroliga över att den satsningen kommer att utebli i pandemins efterdyningar på grund av pressat ekonomiskt läge. Det är av yttersta vikt att kommunerna, vid behov att spara pengar, inte genomför neddragningar av socialtjänstens verksamhet. Där behövs snarare extra satsningar.

BUP med ännu mer otillräckliga resurser

Precis som socialtjänsten så fanns svårigheter med barn- och ungdomspsykiatrin (BUP) redan innan pandemin bröt ut. Väntetiderna var långa, många barn fick vänta länge på utredningar och rehabilitering. Det såg dock väldigt olika ut runt om i landet. Barn har berättat för Rädda Barnen att många stödsamtal har blivit uppskjutna, utredningar framförflyttade och väntetiderna ökat under pandemin. Med tanke på det vi och många andra ser om den ökande psykiska ohälsan hos barn och unga, är det inte otänkbart att betydligt fler barn kommer ha behov av stöd från BUP inom en snar framtid. Det är därför av yttersta vikt att den satsning på BUP som regering och SKR påbörjade redan innan pandemin fortsätter och att barn får sin rätt till stöd tillgodosedd.

Missad skolgång

Som vi har nämnt så upplever många av de barn vi möter att de har svårt att hänga med i skolan när den sker på distans. Flera av de vi möter oroar sig för sina betyg, möjligheter att komma in på olika gymnasieutbildningar eller högskoleutbildningar och för möjligheterna att få jobb efter avslutad praktisk gymnasieutbildning. Vi ser en stor risk att vi i framtiden kommer ha många unga som har svårt att komma in på arbetsmarknaden och bli självförsörjande som en direkt konsekvens av distansutbildningen. Detta gäller inte minst de barn och unga som inte har svenska som modersmål och har haft än svårare att hänga med i skolan på grund av språksvårigheter.

Vi ser en risk i att dessa barn kan hamna i svårigheter framöver i livet – arbetslöshet, beroende, bli indragna i kriminalitet osv – på grund av att de inte ser några möjligheter i framtiden på grund av problem med studierna.

Ökad risk för att utsättas för våld

Vi ser också en risk att barn blir utsatta för våld – såväl fysiskt som psykiskt – under en längre tid nu under pandemin än innan, därför att trygga vuxna runt barnet inte finns där och upptäcka våldet. Vi får också oroande information om att våldet ökat och att det är svårare att söka hjälp, till exempel på skyddade boenden. Även våld och övergrepp online verkar öka. Rädda Barnen vill här belysa konsekvenserna för barn att växa upp med våld omkring sig – detta påverkar barnets möjligheter att tillgodogöra sig sin utbildning, barnets hälsa och barnets utveckling mycket negativt. Det är därför av stor vikt att när pandemin är slut, stora satsningar görs på att söka upp barn som far illa och ge dem det stöd och skydd de behöver.

Försämrad hälsa

Under pandemin har många barn vittnat om sämre psykiskt mående, men även sämre fysisk. Många barn har fått sluta med sina fritidsaktiviteter och blivit stillasittande hemma. Distansundervisning har också lett till sämre mående, såväl fysiskt som psykiskt, bland annat med sömnsvårigheter. Vi får information om att övervikten bland barn, även små barn, har ökat under pandemin. Rädda Barnen befarar att vi står inför en stor hälsokris för barn och unga när pandemin är över. Många experter säger samma sak och berättar om svårigheterna för barn att återuppta idrottsaktiviteter efter en längre tids frånvaro. Vi är också rädda för att den försämrade ekonomiska situationen många av de barn vi möter lever i kommer leda till att de inte har råd att återuppta sina fritidsaktiviteter när det väl är möjligt utifrån ett smittskyddsperspektiv.

En annan hälsoaspekt att följa framöver är vad som har hänt med hälsan hos de barn och unga som har fått uppskjuten vård på grund av sjukvårdens omställning eller de som inte har sökt vård på grund av att inte vilja belasta sjukvården alternativt på grund av rädsla för smitta.

Minskad tillit till vuxna och till samhällets institutioner

Vi vill också lyfta vår oro för barns och ungdomars syn på vuxensamhället efter pandemin. Många barn och unga vi möter uttrycker en stor besvikelse och frustration över hur pandemin har hanterats, inte minst vad gäller möjligheten till fritidssysselsättning. Många känner att vuxenvärlden har svikit dessa ungdomar, berövat dem det som gjorde livet värt att leva. Föräldrar som ringer till vår orostelefon för att motverka våldsbejakande extremism lyfter ofta oro för barnens uttalade förakt mot samhällsinstitutionerna, ett förakt som har vuxit i pandemins spår. Denna frustration och besvikelse behöver bemötas och hanteras, annars riskerar vi ha en generation som inte litar på vuxenvärlden.

Ökad barnfattigdom

De som redan innan pandemin hade det svårt att komma in på arbetsmarknaden har fått det ännu svårare. Det märks inte minst i våra målgrupper. Vi är oroliga för att detta kommer leda till en större barnfattigdom, fler som lever på försörjningsstöd och försvårad etablering och integration.

Enkät till barn och unga om Covid-19

Under december 2020 genomförde Rädda Barnen en enkät med 500 barn mellan 7 och 12 år runt om i landet. Detta var ett sätt att få veta vilka konsekvenser som pandemin har på barn och unga. De allra flesta (72 %) kände att livet är annorlunda – barnen är hemma mer, träffar inte vänner lika ofta, kan inte vara med på fritidsaktiviteter som vanligt och spenderar mer tid på internet eller framför skärm.

Barnen längtar efter olika saker när pandemin är över, främst att träffa släkt (62 %), utöva fritidsaktiviteter som vanligt (55 %) och spendera mer tid med kompisar (47 %). 44 % anger dock att de längtar efter att få sluta tänka på Corona.

När barnen har varit hemma från skolan, svarar 59 % att de har haft allt de behöver. Övriga saknar till exempel dator (17%), tillräckligt internet (14 %), möjlighet att arbeta ostört (14 %) och stöd från vuxna i skolarbetet (18%). Vart tionde barn uppger att de saknar lunch och mellis som de vanligtvis får i skolan. Denna siffra stämmer väl överens med Rädda Barnens statistik över barnfattigdomen i Sverige, som visar på att ungefär vart tionde barn lever i ekonomisk utsatthet.

Flera barn uppger att pandemin påverkat deras föräldrar – 12 % har en eller båda föräldrarna som blivit arbetslösa, lika många har en eller två föräldrar som varit sjuka länge. 16 % upplever att deras föräldrar har fått det mer stressigt på jobbet.

Av barn som har föräldrar som blivit påverkade av pandemin uppger nästan hälften (47 %) att det gör dem mycket eller ganska oroliga.

När barnen själva fick möjlighet att ge råd till politiker om hur pandemin ska hanteras kom olika förslag. Vissa tryckte på att skolorna skulle vara fortsatt öppna, medan andra tyckte skolor skulle stängas och det skulle vara distansundervisning. Många lyfte krav på munskydd och flera bad om att åter få utöva fritidsaktiviteter. Flera uttryckte uppmaningar om att tänka på barnen och ge stöd till de barn som har det svårt.

”Begränsa aktiviteter för barn så lite som möjligt utan att det ska bli osäkert såklart. Viktigt med rörelse för oss.”

”Skolan ska vara öppen, vart ska annars alla barn som mår dåligt få mat?”

”Bry sig mer om oss barn, det känns som om ni struntar i oss barn när vi måste gå i skolan som vanligt, inga har munskydd och nu har alla mina fyra lärare fått Corona så vi är säkert flera elever klassen som kommer bli sjuka med”

”Göra så att mamma och pappa får pengar, fast dom inte får jobba kvar. Går inte vänta flera månader på att få pengar.”

“Tydligare instruktioner vad vi barn får och inte får göra. Mina föräldrar är väldigt osäkra.”

FN:s barnrättskommitté om pandemin och dess konsekvenser för barns rättigheter

FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté) är den högste uttolkaren av barnkonventionen och den som granskar hur länderna efterföljer konventionen. Kommittén såg tidigt att pandemin skulle komma att ha stora konsekvenser för genomförandet av barns rättigheter runt om i världen och kom med ett uttalande om detta redan i april. I sitt uttalande varnar kommittén för risken att barns rättigheter åsidosätts i pandemins spår och uppmanar staterna att respektera barnets rättigheter när åtgärder vidtas. I synnerhet uppmanar kommittén staterna att:

- Beakta de hälsomässiga, sociala, utbildningsmässiga, ekonomiska och rekreationsmässiga konsekvenserna av pandemin på barnets rättigheter och i synnerhet alltid beakta barnets bästa vid åtgärder som vidtas
- Utforska alternativa och kreativa lösningar för barn att få utöva sin rätt till vila, fritid, rekreation och kulturella och konstnärliga aktiviteter.
- Säkerställa att digital undervisning inte ökar existerade ojämlikhet eller ersätter elevers interaktion med lärare.
- Vidta omedelbara åtgärder för att säkerställa att barn får näringsriktig mat
- Ha kvar (maintain) grundläggande service för barn, inklusive hälsovård
- Definiera grundläggande sociala skyddsnät för barn som viktiga och säkerställ att de fortsätter fungera och vara tillgängliga, inklusive hembesök när det är nödvändigt och erbjud professionell psykiatriskt stöd för barn som befinner sig i ”lock-down”
- Skydda barn vars utsatthet ökar på grund av de exceptionella omständigheterna som orsakats av pandemin.
- Frige barn som är frihetsberövade när detta är möjligt och säkerställ att de som fortfarande är frihetsberövade får fortsätta ha regelbunden kontakt med sina familjer.
- Förhindra att barn arresteras eller förvarstas på grund av att ha brutit mot restriktioner med anledning av pandemin.
- Sprid information om pandemin och hur en kan skydda sig mot smitta på språk och sätt som är barnvänliga och tillgängliga för alla barn.
- Möjliggör tillfällen för barn att få ge sina åsikter och få dessa beaktade vid beslut som rör pandemin.

Rädda Barnen anser att de flesta av dessa rekommendationer är av högsta relevans för Sverige att beakta och vi kommer att visa i denna rapport att så inte har gjorts till fullo.

RÄDDA BARNEN ÄR VÄRLDENS STÖRSTA SJÄLVSTÄNDIGA BARNRÄTTSORGANISATION, FOKUSERAD PÅ HÅLLBARA INSATSER.

Rädda Barnen

107 88 Stockholm
Tel: 08–698 90 00
kundservice@rb.se www.räddabarnen.se